

Kolsrud
sm 2444

Herr Professor O. Kolsrud

ärbodigt

frå

författaren

7/1 39

Särtryck

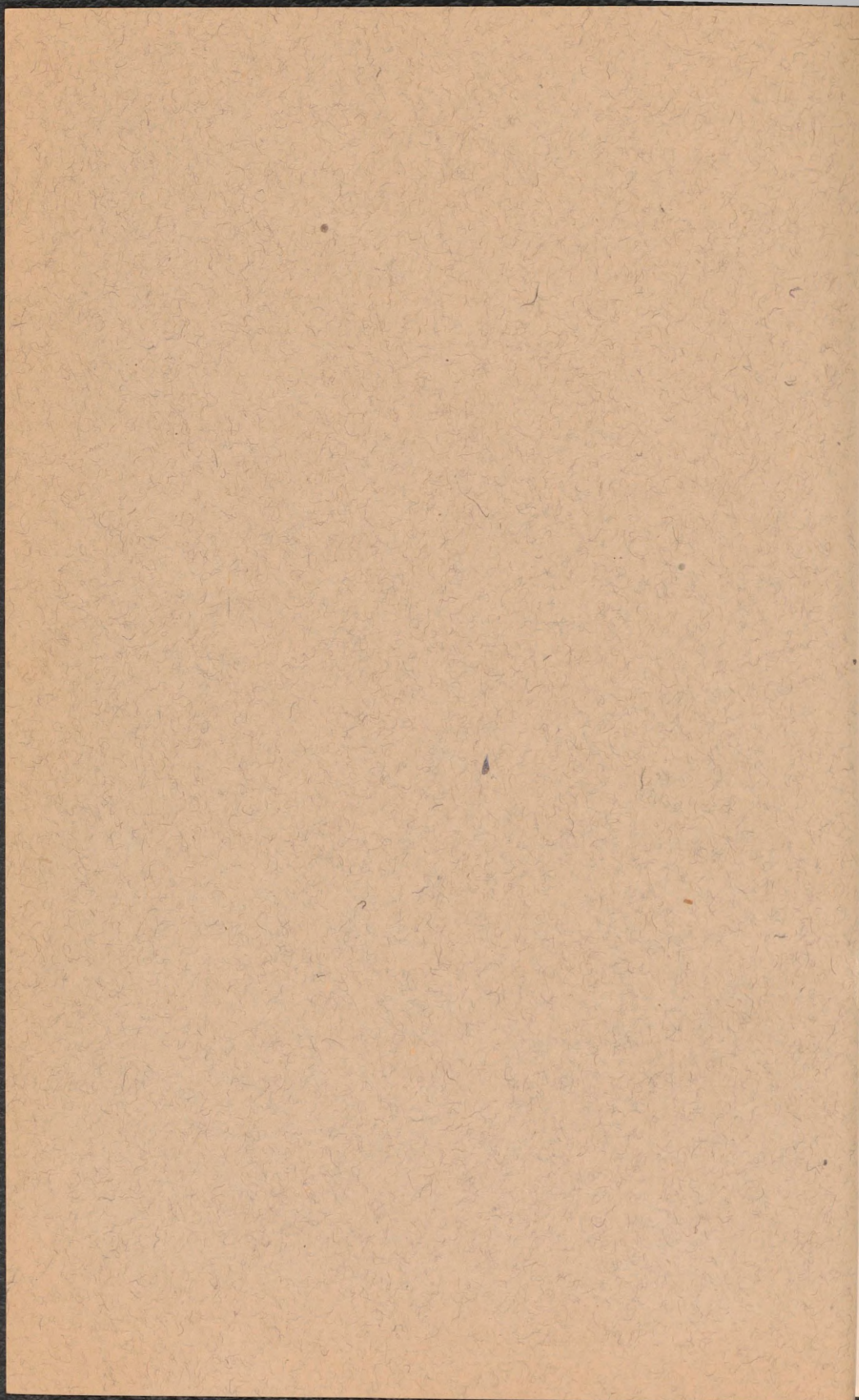
av

Norsk Slegtshistorisk Tidsskrift

Bind VI

-

1938

Kildekritiske undersøkelser vedrørende nogen middelalderslekter.

Ved Henning Sollied.

[Forkortelser: DN = Diplomatarium Norvegicum, MU = Mecklenburgisches Urkundenbuch, DAA = Danmarks Adels Aarbog, NGL = Norges gamle Love, Saml. = Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, HT = (Norsk) Historisk Tidsskrift, NS = Norske Sigiller, RB = Biskop Eysteins Jordebog («Røde Bog»), BJ = Aslak Bolts Jordebog, AR = Akershusregisteret af 1622, Sv. Med.reg. = Svenska Medeltidsregister 1434—1441, Isl. Ann. = Islandske Annaler.]

I.

Rømer—Gyldenløve.

Kildene til Norges historie i senmiddelalderen er som bekjent få og knappe, og det materiale på hvilket vårt kjennskap til slektshistorien i dette tidsrum bygger er da også tilfeldig og meget ufullstendig. For å få optrukket i det minste konturene av datidens mest fremtredende slekter — et arbeide som også for den almindelige rikshistorie er av ikke liten betydning — er man i stor utstrekning henvist til å søke å utbygge kildenes sparsomme opplysninger ved hjelp av mer eller mindre vidtrekkende slutninger.

Så nødvendig denne fremgangsmåte enn i mange tilfelle er for at man overhodet skal få et brukbart grunnlag for dannelsen av helhetsbilleder, frembyr den imidlertid den for dettes verdi store fare at fantasien — som i og for sig er helt uundværlig for historieforskeren — lett får for vidt spillerum.

For at den konstruktive metode skal ha sin berettigelse i en på vitenskapelig grunnlag drevet forskning, er det først og fremst en absolutt forutsetning at alt foreliggende kildemessig materiale blir nøiaktig og fullstendig utnyttet før slutningene tas til hjelp — og videre at de resultater man ad denne vei opnår

straks, punkt for punkt, gjøres til gjenstand for en så kritisk kontrollbehandling at de ikke godtas før det er bragt på det rene at de i hvert fall ikke står i strid med vitterlige kjensgjerninger eller er åpenbart usannsynlige.

For at de forsøk som gjøres på ad denne vei å utvide kjennskapet til middelalder-genealogien, uavhengig av slutningenes verdi, i det minste kan være til nogen nytte for senere forskere — som kanskje ikke finner de trukne slutninger tilstrekkelig overbevisende og ønsker å underkaste problemene en fornyet prøve — er det endelig en *conditio sine qua non* at der ved fremleggelse av arbeidsresultater alltid i fremstillingen så skarpt som mulig sondres mellom de opplysninger kildene virkelig gir og de som bare er vunnet ved hjelp av mer eller mindre vidtgående kombinasjoner.

En helt annen sak er at det naturligvis i mange tilfelle vil kunne dras slutninger av en så bindende karakter at resultatene må kunne betraktes som fastslått med en til visshet grensende sannsynlighet.

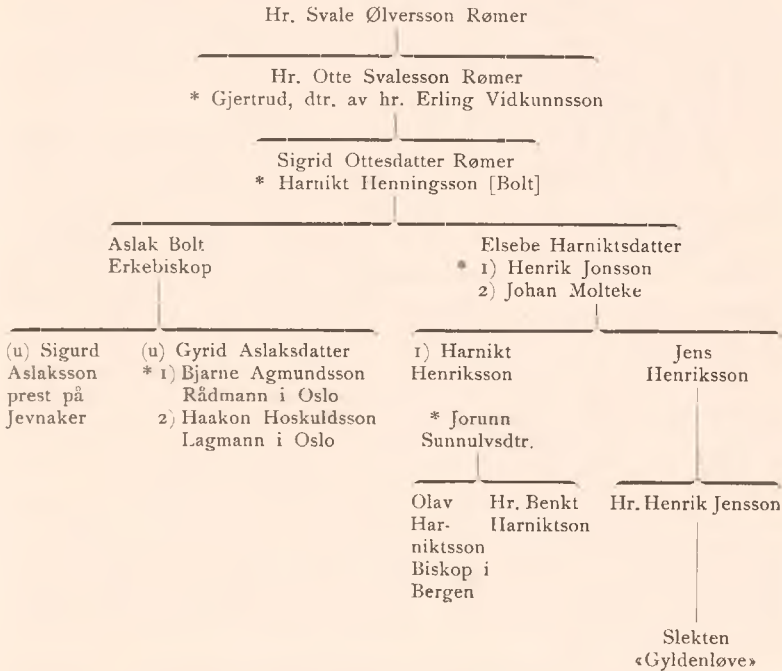
Det som her er fremholdt skulde vel være selvsagte ting. Imidlertid er der på middelalder-slektsforskningens område endog av fremtredende historikere syndet så meget mot de nevnte prinsipper at det synes å være påkrevet stadig å holde disse for øie ved undersøkelser på dette område.

Hvor lett gjort det her er å komme galt avsted — og hvor vanskelig det er å få avlivet engang hevdvunne konstruksjoner, hvor urimelig disse i sig selv enn måtte være, skal der nedenfor bli gitt en rekke eksempler på.

Som tidligere påpekt i dette tidsskrift (Bd. V s. 185) har man meget lite kjennskap til de norske erkebiskoppers slektsforhold. En av de få av disse hvis opprinnelse man har ment forlengst å være bragt fullstendig på det rene, er *Aslak Bolt*, erkebiskop fra 1428 til 1450 — en av Norges betydeligste middelalder-prelater.

Samtlige norske historikere i de siste hundrede år, fra G. Munthe og P. A. Munch til Ludv. Daae, Gustav Storm og Edv. Bull angir *Aslak Bolt's* foreldre å være *Harnikt Henningsson*

(Bolt) og Sigrid Ottesdatter Rømer. Hans avstamning og slektsforhold forøvrig — således som de idag i den historiske litteratur betraktes som med full sikkerhet godtgjorte — vil fremgå av nedenstående oversiktstavle :

Betrakter man leddene i denne stamtavle to og to ad gangen gjør den unektelig også et forholdsvis tilforlatelig inntrykk. Tilsynelatende er alle opgaver fullt overensstemmende med kilde-messige opplysninger.

Allikevel viser stamtavlen sig ikke å stå for en kritisk granskning. Ser man nemlig litt nærmere på de i tavlens første og siste ledd opførte personer, konstaterer man følgende:

Hr. Svale Ølversson nevnes første gang 1353 (DN III 319) og var da yngste medlem av Riksrådet — altså efter all sannsynlighet en forholdsvis yngre mann.

Olav Harniktsson døde i 1449 eller begynnelsen av 1450 efter å ha vært biskop i Bergen i ca. 10 år; broren *hr. Benkt*

Harniktsson nevnes allerede 1437 og var da medlem av Riksrådet; han blev ridder og befalingsmann i Gudbrandsdalen antagelig 1442, og drept 1445. Efter alt å dømme er brødrene født engang mellem 1400 og 1410 — i hvert fall neppe senere.

Efter normal beregning — avstammingsforholdets riktighet forutsatt — skulde man da mellem hr. Svale Ølversson og Harniktssønnene vente å finne 2 slektledd; stamtavlen opfører 4 — altså ialt 6 generasjoner på knappe 100 år! At dette ikke kan være riktig behøver neppe nærmere påvisning.

Spørsmålet blir bare hvor feilen eller rettere feilene ligger.

For som utgangspunkt for denne undersøkelse å ta Aslak Bolt's opprinnelse, gir samtidige kilder følgende opplysninger:

Ifølge BJ (s. 43) skjenket «*Harnikt* fadher Erchebiscop Aslaks» jordegods til erkebispestolen. Da Aslak Bolt kaller en *Heming Henningsson* sin farbror (DN I 750, 751) må det — særlig på grunn av Harnikt-navnets sjeldenhet i Norge — ansees å være utvilsomt at hans far er den *Harnikt Henningsson* som nevnes en eneste gang — i et brev av $\frac{20}{5}$ 1389 (DN XVIII 33) — og da var rådmann i Bergen — således som antatt av L. Daae («En Krønike om Erkebiskopperne i Nidaros»).

Aslak Bolts mor var ifølge G. Munthe (Saml. Bd. IV s. 557 f.) «*Sigrid Ottedatter Rømer*». Nogen kilde for denne opplysning anfører Munthe ikke, men ikke desto mindre har både P. A. Munch, L. Daae, G. Storm og senere historikere uten videre godtatt angivelsen.

Hvad man virkelig vet om erkebiskoppens mor er imidlertid kun at hennes navn var «*hustru Sigrid*» (BJ s. 61). At hun hørte til slekten Rømer er utvilsomt en slutning man har ment å kunne dra fordi Aslak Bolt førte denne slekts våben (skjoldet delt, i 1. felt en halv lilje fast på delingen, i 2. felt to bjelker) og fordi han kaller fru Elsebe Ottedatter Rømer sin «frenke» (BJ s. 111). At hustru Sigrid imidlertid ikke kan ha vært datter av hr. Otte Rømer fremgår allerede derav at denne ennå i september 1361 var barnløs (DN II 365) mens Aslak Bolt må antas å være født omkring 1375 og altså vanskelig kan være barnebarn av hr. Otte. Dessuten fremgår det av et brev av $\frac{1}{9}$ 1435 (DN I 749) at hr. Otte Rømer ved sin død neppe har hatt andre etterkommere i live enn én sønn og én datter (og sistnevntes barn).

Hustru Sigrid måtte altså i hvert fall antas for søster og ikke for datter av hr. Otte Rømer. Imidlertid foreligger der overhodet ingen som helst grunn til å gå ut fra at Aslak Bolts slektskap med Rømer-ætten er å søke på hans mødrene side.

Som også påpekt av C. M. Munthe i dette tidsskrift (Bd. I s. 180 ff.) er forholdet utvilsomt det at erkebiskoppens far, Harnikt Henningsson, selv hørte til Rømer-ætten, hvis våben Aslak fører og innen hvilken navnene Harnikt og Henning nettop forekommer. Munthe undlater imidlertid å dra den logiske slutning herav, nemlig den at der i så fall ikke er nogen grunn til også å gjøre hustru Sigrid til en Rømer. Det er derimot efter det foreliggende neppe tvilsomt at det er fra sin mødrene slekt at erkebiskoppen har sitt tilnavn — og sitt fornavn — at hustru Sigrid altså har vært en Bolt!

C. M. Munthe går ut fra at erkebiskoppens slektskap med de egentlige Bolt'er, som er notorisk — han kaller uttrykkelig hr. Agmund Berdorsson Bolt sin frende (DN XII 162) — går gjennom Harnikt Henningssons mor, som han antar å være en for øvrig ukjent datter av lendinannen Olav på Stein og søster av Gyda Olavsatter, der opføres som Bolt'enes stammor. Da Olav på Stein var født ca. 1233 blir denne løsning imidlertid allerede av kronologiske grunner åpenbart urimelig. Det foreligger for øvrig heller ikke nogen som helst grunn til å anta at Harnikt Henningsson selv har vært beslektet med Bolt-ætten — hverken på fedrene eller mødrene side.

Om hustru Sigrid vites for øvrig bare at hun levde 1410, da hun stadfestet sønnens gave til Værne Kloster av gården Fosser i Viken (AR 540—541), og muligens ennu efter 1428, idet hennes gave av jordegods til erkebispestolen (BJ s. 61) vel må antas først å være skjedd efter at sønnen blev erkebiskop.

Spørsmålet om hustru Sigrids antagelige slektskapsforhold til hr. Agmund Berdorsson og Bolt-ætten skal bli nærmere undersøkt i annen forbindelse.

Med hensyn til Aslak Bolts fedrene slekt har man bare den ene ovenfor nevnte opplysning å holde sig til: at han hadde en farbror «ærlig mann» Heming — eller Henning — Henningsson, om hvem kun vites at han var død sannsynligvis nogen tid før $\frac{7}{9}$ 1435 da hans arving, erkebiskoppen, sluttet forlik

med hans stedsønn *Halvard Halvardsson* — sønn av Hennings hustru *Margrete Halvardsdatter* i et tidligere ekteskap med en ukjent Halvard¹ — (DN I 750, 751). I brevene omtales Margretes «måg» — her visstnok værsønn — *Tore Raud* som da vel må ha vært gift med en søster av Halvard. Forliket gikk ut på at Halvard til erkebiskoppen avstod halve nedre Manger og halve Berg samt Dal i Herla sogn, alle gårder i Nordhordland, hvorefter erkebiskoppen skjenket de to førstnevnte gårdparter til Manger kirke i «sjelehjelp».

Spørsmålet blir dernest i hvilket slektskapsforhold de to brødre Harnikt og Henning Henningsønner kan antas å ha stått til de øvrige kjente medlemmer av slekten Rømer.

Den første bærer av Rømer-navnet i Norge — og den første som her i landet fører våbenet med den halve lilje og bjelkene — er den nevnte ridder og riksråd hr. Otte Rømer. G. Munthe opgir (Saml. Bd. IVs. 549 ff.) at hr. Otte var sønn av ridderen og riksråden hr. Svale Ølversson, og dette er uten videre blitt godtatt av samtlige yngre historikere. Ved en nøie gjennomgåelse av kildene finner man imidlertid at dette utvilsomt ikke kan være riktig.

Hr. Svale Ølversson forekommer som ovenfor berørt første gang i et brev av $\frac{6}{5}$ 1353 (DN II 319) angående ombyttet av dronning Blancas morgengave. Han var da medlem av riksrådet og — skjønt det ikke uttrykkelig sies — utvilsomt allerede ridder.² I et brev utstedt på Stitvik i Rygge $\frac{4}{8}$ 1353 (DN III 280) kunngjør 6 menn at hr. Svale av en Uppgard Torfinnsson kjøpte gårdene Motleberg, 4 markebol fraregnet 12 løp smør, og Nordre Vedreberg, 5 løp, begge i Borge sogn. Av et brev av $\frac{3}{8}$ 1356 fremgår at hr. Svale da må ha vært sysselmann i Hålogaland (DN IV 376).

I 1357 eller 1358 kjøpte hr. Svale et laksefiske i Sokndal i Ryfylke av hr. Sigurd Haftorsson (AR 145—146).

¹ Margrete Halvardsdatters første ektefelle er ifølge O. Sollied (Bergens Hist. Foren. Skr. Nr. 32 s. 46) formentlig identisk med en Halvard Halvardsson som nevnes i Bergen 1402 (DN II 571) og må ha vært håndgangen mann.

² DAA antar at Svale dengang ennå var væbner; men i hvert fall en av de riksråder som nevnes i brevet umiddelbart foran ham, Eindride Ivarsson, var ridder allerede 1351 (DN III 275), og Svale kalles selv uttrykkelig ridder i brev av $\frac{4}{8}$ 1353.